

ימי עיון בתנ"ך תשע"ה
ייחודו של ירמיהו כנביא כותב
הרב תמיר כהן (שיעור מס' 165)

tamir2co@gmail.com

1. התפלגות ההופעות של מונחי כתיבה בספרי התנ"ך

מגילה	סופר	סֵפֶר	כ.ת.ב
ירמיהו - 14	ירמיהו - 12	מלכים - 59	מלכים - 46
יחזקאל - 4	מלכים - 11	ירמיהו - 26	תורה - 43
זכריה - 2	דה"י - 10	דה"י - 22	דה"י - 38
עזרא; תהלים - 1	נחמיה - 7	תורה - 18	אסתר - 26
	ישעיה; עזרא - 3	ישעיהו - 12	ירמיהו - 21
	שמוי; יחזקאל; אסתר - 2	אסתר - 11	דניאל - 18
		נחמיה - 9	עזרא - 15
		יהושע - 7	נחמיה - 11
		דניאל - 6	ישעיהו - 9
		שמואל; עזרא - 4	יחזקאל - 9

2. כתיבה בספר ירמיהו – מקורות ואפיון

- ח', ח: איכה תאמר חכמים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת ה' אֲתָנוּ אֲכֹן הִנֵּה לְשֹׁקֵר עֲשֵׂה עֵט שֹׁקֵר סִפְרִים - **מטאפורה**
- י"ז, א: חטאת יהודה פתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם – **מטאפורה**
- י"ז, יג: וסורי בארץ יכתבו – **מטאפורה**
- כ"ב, ל: כה אמר ה' כתבו את האיש הזה עירי – **מטאפורה**
- כ"ה, יג: והבאתי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה את כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגוים – **קובץ נבואות על הגוים**
- כ"ט, א-ב: ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר זקני הגולה... אחרי זאת יכנה מלך... – **שליחת מכתב**
- כ"ט, כד-כט: ואל שמעיהו הנחלמי תאמר לאמר... ען אשר אתה שלחת בשמכה ספרים אל כל העם אשר בירושלם... ויקרא צפניה הכהן את הספר הזה באזני ירמיהו הנביא – **שליחת מכתב**
- ל', ב: כה אמר ה' אלהי ישראל לאמר כתב לך את כל הדברים אשר דברתי אליך אל ספר – **קובץ נבואות נחמה**
- ל"א, לב: כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה – **מטאפורה**
- פרק ל"ב – ספר המקנה
- פרק ל"ו – קובץ נבואות ירמיהו מ-13 ליאשיהו ועד 4 ליהויקים
- מ"ה, א: הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר – **כנ"ל**
- נ"א, ס-סד: ויכתב ירמיהו את כל הרעה אשר תבוא אל בבל אל ספר אחד את כל הדברים האלה הכתבים אל בבל – **נבואת פורענות על בבל**

3. ירמיהו כתב ספרו

ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקנינות חזקיה וסיעתו כתבו (ימש"ק סימן) ישעיה משלי שיר השירים וקהלת אנשי כנסת הגדולה כתבו (קנד"ג סימן) יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגילת אסתר

(בבא בתרא טו ע"א).

4. קובץ נבואות על הגויים? (כ"ה, יג)

מצודת דוד

בספר הזה - בסוף הספר. על כל הגויים - שהם יבואו ויחריבו את בבל עד היסוד בה (עונה לשאלה: **מה כתוב [בסוף] הספר? מסקנה: הספר – כל ספר ירמיהו**)

דעת מקרא

בספר הזה אשר כתב ירמיהו ברוח הנבואה על כל הגויים. מכאן, שהעלה ירמיהו על הכתב את נבואות הפורענות שניבא על העמים. וכנראה נצטווה על כך, כדרך שנצטווה לעשות בנבואות הנחמה שלו. (עונה לשאלה: **באיזה ספר? מסקנה: הספר – קובץ הנבואות על הגויים**)

5. כתיבת נבואות הנחמה (ל', ב)

רד"ק:

ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי שזאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שיראו שתתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים

מלבי"ם:

כתב לך. ר"ל כי נבואות האלה לא שלחו בשליחות פרטית לנבא אותם אל העם, רק הודיעם לירמיהו בדרך הודעה, וצוהו שיכתוב אותם על ספר למזכרת לדור אחרון, כי הם דברי תנחומים, וכמו שיתקיימו היעודים הרעים כן יתקיימו הטובים
דעת מקרא, סיכום לספר הנחמות (פרקים ל-לג):

אלא שיש בדברי ירמיהו ענין מיוחד, שלא מצאנו אצל נביאים אחרים – שנצטווה הנביא להעלות את נבואות הנחמה שלו על הכתב בספר מיוחד, למען יקראו אותן בני ישראל לעתים קרובות וישננו אותן, וידעו בגלותם, כי כשם שנתקיים דבר החורבן, כך יתקיים גם דבר הגאולה, ולא יתיאשו.

יאיר הופמן, מקרא לישראל – ירמיהו:

כאן מנמק את הצורך להעלות את הדברים על הכתב: בעת שישוב העם לארצו אפשר יהיה להיווכח שהנביא כבר חזה זאת, ואף ניתן יהיה לדעת מה בדיוק עומד להתרחש בעת הגאולה

6. תורה מגילה מגילה ניתנה או חתומה?

אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה: תורה מגילה מגילה ניתנה, שנא': 'אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי'. רבי שמעון בן לקיש אומר: תורה חתומה ניתנה, שנאמר: 'לקוח את ספר התורה הזאת'.

(גיטין ס ע"א-ע"ב).

7. שריפת המגילה ושבירת הלוחות

שמות ל"ד, א	ירמיהו ל"ו, כז-כח
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה	וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ...
פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לְחֹת אֲבָנִים פְּרָאשִׁימִים	שׁוֹב קַח לָךְ מִגְלָה אַחֲרֵת
וְכָתַבְתִּי עַל הַלְּחֹת	וְכָתַב עָלֶיךָ
אֶת הַדְּבָרִים	אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָרֵאשִׁימִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הָרֵאשִׁימִים	אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַמְּגִלָּה הָרֵאשִׁימָה
אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ	אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹזָקִים מִלְּךָ יְהוֹדָה:

8. מפיו יקרא אלי... ואני כותב

אמר לו ר"ש: אפשר ס"ית חסר אות אחת וכתוב: 'לקוח את ספר התורה הזה!' אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב. מכאן ואילך, הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. כמו שנאמר להלן: 'ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו' (בבא בתרא טו ע"א).
כמו שנאמר להלן כו' - אכולה מילתא קאי דקאמר הקב"ה אומר ומשה כותב כמה שמצינו שהנביאים כותבים מפי רבם: (רש"י שם).

9. כתיבה על הספר בדיו

וכמו שנאמר להלן: 'ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו' (מנחות לד ע"א).
שנאמר להלן כו' - כלומר וצריך ליכתוב בדיו בין במזוזות בין בגט כמו שנאמר מפיו יקרא אלי וגו' כלומר מהאי קרא נפקא דספר בדיו בעינן. (רש"י שם).
על הספר ובדיו וכו': מנלן אתיא כתיבה כתיבה. כתיב הכא: 'ותכתב אסתר המלכה', וכתוב התם: 'ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו' (מגילה יט ע"א).

10. קריעה על ספר תורה שנשרף

ספר תורה שנשרף מנלן? דכתיב: 'ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה ויקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח וגו'... מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש והיינו דכתיב: 'ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם' - מכלל דבעו למיקרע (מועד קטן כו ע"א).

11. שטר – בחינת תורה שבכתב

כי השטר צריך שיהיה נכתב פדיו ויכדת תורתנו הקדושה וצריך לו לדקדק בו כמו בכתיבת ספרים קדושים... **כי השטר הוא בבחינת תורה שבכתב**, כי על פיו אנו דנין הדין תורה בין הלווה והמלוה... **ועל - בן מלוה בשטר גובה ממשיעבדים ודיקא מקרקעות** שהם נכסים שיש להם אחריות ולא ממטלטלים... נמצא, שתורה שבכתב עם תורה שבעל פה הם בחינת הארץ ומלאה שהם קרקעות ומטלטליו ששרשם וחיותם נמשך וכנ"ל. ועל - בן עקר כח השטר שהוא בבחינת תורה שבכתב עקרו על קרקעות דיקא שיקול להוציאם אפלו מלקוחות, **כי עקר תורה שבכתב הוא בבחינת הארץ שהוא קרקעות וכנ"ל:** (ליקוטי הלכות הלי' הלוואה ד').

כי כתב השטר של ישראל הוא בבחינת תורה שבכתב, שהוא בחינת תורת אמת, כי כמה דיני תורה יש בהשטר וכמה דינים נלמדו מלשון השטר ועל - בן השטר נקרא ספר, **כמו שכתוב (ירמיה לב), "וכתוב בספר וחתום"**. ועקרו עומד לאמת ולראיה, ועל - בן הוא בבחינת תורת אמת שהיא בחינת תורה שבכתב פדיו. ועל - בן הקרקע, שהיא בחינת אמונה, בחינת תורה שבעל פה, עקר קנייתה וחקוקתה על - ידי השטר, כי תורה שבכתב מאיר לתורה שבעל פה...

ועל - בן הקרקע בעצמה אינה נקנית ונחזקת כי אם בשטר, דהינו כתב ישראל שהוא בחינת תורה שבכתב, כי הקרקע בעצמה, שהיא בחינת אמונה בעצמה, כביכול, אינה יכולה לעלות ולצאת מרשות לרשות כי אם על - ידי בחינת תורה שבכתב שהוא בחינת השטר, כי בכל פעם שהקרקע יוצאת מרשות המוכר להקונה היא בחינת עלית האמונה, כי יוצאת מרשות המוכר לרשות הקונה כדי לברר שם ברורים חדשים ועל - ידי זה הוא עקר עליתה מן הגלות כשתגמר לברר. נמצא, שבכל פעם שיוצאת הקרקע מרשות לרשות הוא בחינת גאולה, **כי מבררת על - ידי זה ברורים חדשים שעל - ידי זה תשלם האמונה ותבוא הגאולה**. וזה שמזכר בתורה כמה פעמים לשון הגאולה בקניית ומכירת קרקע... כי הוא בחינת גאולה פני"ל, כי בכל פעם שיוצאת הקרקע, שהוא בחינת אמונה, מרשות לרשות כדי לברר ברורים חדשים פני"ל, היא מתקרבת אל הגאולה פני"ל וזה שרמז ה' **יתברך לירמיה הנביא ענין הגאולה על - ידי קניית קרקע**, כמבאר שם בירמיה שבעת שהלכו ישראל בגלות אמר לו השם **יתברך (ירמיה לב), "הנה הנמאל בן דוד בא אליך לאמר קנה את שדי וכו'".** וקנה את השדה ובשרו ה' **יתברך על - ידי זה שעתידו להגאל ויקנו שדות**, כמו שכתוב, **"שדות בכסף יקנו וכו'".** ולכאורה הדבר תמוה, מפני מה רמז לו את הגאולה על - ידי זה דיקא, על - ידי קניית שדה! אך באמת קניית שדה בעצמה מרמז על בחינת הגאולה פני"ל ועל - בן

הַפְּרָשָׁה, שֶׁהִיא בְּחִינַת אֱמוּנָה, אֵינָה נִקְנֶיֶת וְנִחְזָקֶת בְּיַד הַקּוֹנֶה כִּי אִם בְּשִׁטָּר שֶׁהוּא בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב, בְּחִינַת אֶמֶת, שֶׁעַל
- יְדֵי זֶה בָּאִים לְאֱמוּנָה :

(ליקוטי הלכות ה"ל חזקת קרקעות ב').

12. ירמיהו ל"ב בהפטרות פרשת בהר

לפרשת בהר מפטירין בירמיה (ל"ב, ז) 'הנה חנמאל בן שלום וגו', המדבר מעניין קנייני השדות שהזכיר בזו הפרשה. ועוד
הוזכר בה גלות בבל שנפלו ביד הכשדים, שעיקר אותה הגלות היה שבעים שנה, בעוון השמיטות שהוזכרו בזו הפרשה ובטלו,
שבעים שנה כנגד שבעים שמיטות ויובלות, כמו שפירשו המפרשים (ר' מרדכי יפה, לבוש החור, ה"ל פסח ס"י תצ"ג).

13. משה וירמיהו

(ו) ר' יודה ברי' סימון פתח נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך (דברים יח יח) וכת' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (שם
לד י) ואת או' כמוך אלא כמוך בתוכחות את מוצא כל מה שכת' בזה כת' בזה זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים
שנה זה נתנבא על יהודה וישר' וזה נתנבא על יהודה וישר' זה עמדו בני שבטו כנגדו וזה עמדו בני שבטו כנגדו זה הושלך
ליאור וזה הושלך לבור זה הוצל על ידי אמה וזה הוצל על ידי עבד זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות לפיכך
צריך הכת' לומר דברי ירמיהו

(פסיקתא דרב כהנא, י"ג).

14. ואנכי בעלתי במ (ירמיהו ל"א, לא)

ומ"ש: 'אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי במ נאם ה'', זה מובן יפה כמ"ש: 'בעת ההיא תקראי לי אישי ולא תקראי
לי עוד בעלי'... ופירושו: כי 'האישי' הוא המצווה לאשתו בלשון רכה, אבל 'הבעלי' הוא המושל בחזקה ומדבר בלשון קשה.
כך ישראל, קודם שחטאו הקב"ה מתנהג עמהם בבחינת איש, בלשון רכה וממשלה מתוקה... והחסדים גוברים. ואחר
שחטאו נהג עמהם בבחינת בעל, בלשון קשה וממשלה חזקה... והדינים גוברים, כד"א: 'חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה
ובחמה שפוכה אמלוך עליכם', וז"ש: 'המה הפרו בריתי ואנכי בעלתי במ נאם ה'

(ר' משה דוד וואלי, מרפא לשון לספר ירמיהו).

15. שיר ושיח

ההבדל בין דברי קדושה לדברים בטלים הוא רק יחושי, לפי השקפתנו המוגבלת. אפשר לה להשקפה שתתעלה עד כדי
הכרה וציור פנימי של מקומן של כל הדברים, אל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך דבר שאין לו מקום. כשיגדל הכח של כבוד
הבריות, כשהאל תהי בז לכל אדם ימצא את מקומו האמתי בחיים, אז ימצאו גם כן כל הדברים את מקומם, וכל הדברים
הבטלים יתעלו, יצאו מכלל ארור, ויבאו לכלל ברוך...

אבל גם הרצון הוא רק סעיף קטן מעץ החיים כולו, והעתיד הולך לקראת התהוות החיים בשלימותם, בהתעלות כל החול
אל הקודש, כל הבטל אל הנשגב והמרומם מאד. **עכשיו תורה נתתי לכם, לעתיד לבא חיים אני נותן לכם.** זהו יסוד שיח,
שכל, יכולת, חיים, **מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי.** אבל ההדרכה אל מעלה רוממה זו היא **בנצירת הדרך**
המכשיר, המבדיל בין הטוב ובין הרע, שהוא מרומם ומשגב את האור החי, השבוי במעמק הרע, ומשלב הכל אל הטוב.
מכל ארח רע כלאתי רגלי למען אשמר דברך, ממשפטיך לא סרתי כי אתה הורתני. (אורות הקודש ג, עמ' ק"ו-ק"ז).

16. דרך הטוב והרע

כשהשכל מאיר במלא אורו, אז אין צורך לשום הדרכה מיוחדת של חקים ומשפטים. הטוב הגמור במעשה נמשך הוא אחרי
המאור השכלי, וכל מכשולות החיים מתישרים מעצמם. החקים והמשפטים מתקיימים לא בתור חקים ומשפטים מצווים,
כי אם בתור תנועות טבעיות, לנושאים שהארת השכל חזקה עליהם. הטוב והרע, וכל ערכיהם, חילוקיהם, והעמל הגדול
שיש בכיוון הדרך הממוצע, שלא יוסיף ולא יגרע, כל אלה באו אחר שגרע השכל את אורו, וההרגשה, ההתפעלות, ושיקוע
של החושים לקחו את מקומו, אחרי חטא הקדמוני, של האכילה מפרי עץ הדעת טוב ורע.

(אורות הקודש ג, עמ' קכ"ט).